



İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6 Sayı/Issue: 4, 2017

Sayfa: 89-108

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[09-08-2017] – [11-09-2017]

Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Cüneyd AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Psikolojisi

Asst. Prof. Bartın Univ. Theology Faculty, Religion Psychology

Orcid ID: 0000-0003-3763-0076

caydin@bartin.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, ilk olarak dini tutum ile hayatın anlam arasında ilişki olup olmadığını; ikinci olarak ise, araştırmaya katılan öğrencilerin bazı demografik özellikleri ile dini tutum ve hayatın anlamı arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu çalışma, 2016-2017 öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerden, tesadüfi olarak seçilen toplam 237 kişi üzerinde yapılmıştır. Kişisel Bilgi Anketi, Dini Tutum Ölçeği ve Hayatın Anlam ve Amaç Ölçeği, 2017-Mart ayı içinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde önemli bir ilişki ($r=0,336; p<0,01$) bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin dini tutum düzeylerinde bölüm ve ailenin eğitim düzeyi açısından; hayatın anlam düzeylerinde de cinsiyet, bölüm, yaşanan yer ve ailenin eğitim düzeyi açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din, Tutum, Dini Tutum, Anlam, Hayatın Anlamı.

The Investigation Relations Between Religious Attitude and Meaning of Life Levels of Students at University

Abstract

The purpose of this study is to first determine whether there is a relationship between the religious attitude and meaning of life, second, it examines the relationship between some demographic characteristics of the students involved in the research and the meaning of life and religious attitude. This study was carried out on a total of 237 students who studying in 2016-2017 academic year the way of method of random. Personal Information Survey, Religious Attitude Scale and Meaning and Purpose of Life Scale were performed in 2017 March. As a result, a significant positive correlation ($r=0.336; p<0,01$) was found between levels of religious attitude and meaning of life. In addition, it was seen that there were significant differences in religious attitudes of the students in terms of departments and educational level of the their parents, and at the level of meaning of life in terms of genders, departments, place of livings and educational level of the their parents.

Keywords: Religion, Attitude, Religious Attitude, Meaning, Meaning of Life.

Giriş

Din, insanoğlu için yaşamının en önemli yönlerinden birini teşkil etmektedir. Bu sebeptendir ki, inanılan dini değerler birbirinden her ne kadar farklı olsa da, tarih boyunca bilinen tüm toplumlar bir dini veya inanç sistemini yaşamlarının içine bir şekilde dâhil etmiş ve ona göre yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Bakıldığında insanoğlu, gelişme sürecinde değişik objelere ve olgulara karşı olduğu gibi dine¹ karşı da tutum geliştirir (Sarıçam & Güven, 2012: 575). Ancak, her insanın dine karşı aynı yönde bir tutum geliştirdiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. “Kişinin, dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzı” (Peker, 2000: 146; ayrıca bkz. Arslan, 2009: 77-96; Kavas, 2013: 144-145) şeklinde tanımlanabilecek olan dini tutum kavramı, insanın dinle olan ilişkisi bağlamında önemli bir yere sahiptir. İnsanların aldığı din eğitimi, bulundukları çevre, sahip oldukları aile, iletişim içinde oldukları bazı dindarların davranışları vb. faktörler, onların dine karşı olan tutumlarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Peker, 2000, 152-157). O halde denebilir ki; insan, dine karşı olumlu bir tutum geliştirdiğinde ona yaklaşmakta ve hayatını ona göre düzenlemekte iken; olumsuz bir tutum geliştirdiğinde ise, dinden uzaklaşmakta dolayısıyla yaşamını daha farklı ilkelere göre düzenleyebilmektedir.

Ayrıca insanlar, yaşamlarının merkezinde dünya ve hayat görüşlerine bağlı olarak merkezi nitelikte bir tutum bulundurlar. Tutumun “merkezilik” özelliği olarak isimlendirilebilecek bu durum, bireyin yaşamının merkezine neyi koyduğunu ve yaşamının diğer tüm yönlerini bu merkezi tutuma göre ayarladığını ifade etmektedir. Dolayısıyla eğer dini tutum, bireyin hayatında merkezi role sahipse, onun yaşamının diğer alanlarıyla ilgili tutumlarının şekillenmesini de etkileyecektir (Peker, 2000, 149). Yani birey, yaptığı neredeyse tüm davranışları veya yaşamıyla ilgili aldığı kararları, dini merkeze alarak yürütebilir. Tabi ki, bu durumun aksi de mümkündür. Diğer bir ifadeyle, insan yaşamının merkezine farklı bir tutum da yerleştirmiş olabilir. Bu durumda, yaptığı davranış ve aldığı kararlar ve eğer varsa bir inancı o da söz konusu tutum etrafında şekillenecektir.

Öte yandan; insan yaşamında, din kadar hayatı anlamlandırmak da önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanoğlu, içinde bulunduğu âlemi anlama, açıklama ve yorumlama ihtiyacı içerisinde olan bir varlıktır. Bu, aslında insan varoluşunun ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır (Dökmen, 2000: 143; Yalom, 2001: 662). “Anlam arayışı” olarak isimlendirilebilecek bu çaba,

¹ Din Psikolojisi açısından dinin tanımı şu şekilde ifade edilebilir: “Din, her şeyden üstün güçlü bir varlığa (veya nesnelere, varlıklara) inanma ve onu kutsal kabul edip ona bağlanma ve tapınma davranışlarını ihtiva eden kurallar bütünüdür”. (Geniş bilgi için bkz. Peker, 2000: 17-19; Alston, 1970: 163-176; Tümer, 1994: 312-320).



insanın bütün arayışlarını ve varlığı anlama gayretlerini ifade etmektedir (Akıncı, 2005: 8). Böylece o, dünyadaki diğer varlıklardan farklı olarak, anlam verebilen ve anlam üretebilen tek canlı olma konumunda yerini almaktadır (Dökmen, 2000: 143).

İnsanın anlam arayışı, temelde kişiseldir (Eagleton, 2012: 124). Bu arayış, insandaki temel güdülerden birisidir ve sadece insanın kendisi tarafından bulunabilir (Akıncı, 2005: 8). Hayatı ve yaşadıklarını anlamak ve anlamlandırmak isteyen insan, bu çabası ile meydana gelen olayların ne anlam ifade ettiğini kavramaya çalışır. Bunun sonucunda ise o, kendi hayatını kontrol etme, olaylara yön verme veya en azından olabilecek tahmin edebilme becerisi kazanır (Kula, 2006: 77).

Bunun yanı sıra; hayatı anlamlı kılma çabası, bireyin gelişmişlik düzeyine göre yoğunlaşır ve derinlik kazanır. Varlığı ve hayatı doğru anlamlandırma, bireye hem kendini bulma hem de kendi varlığını inşa edip hayatını yönetme ve denetleme imkânı sağlar. Bu sayede birey, varlığı anlamlandırma düzeyine göre kendi dünya görüşünü oluşturur ve bu da, onun tutum ve davranışlarını yönlendirir (Aydın, 2017).

Sonuç olarak denebilir ki anlam arayışı kavramının özü, “hayatın anlamı nedir”? sorusuna cevap aramaktır. Bir insanın hayatının ancak önemli ve ulaşılabilir bazı amaçlar içermesi, bu amaçların gerçek bir değerinin olması ve yerine getirilmeleri halinde gerçek bir anlamının olduğu düşünülebilir (Kartopu, 2006: 9). Yani hayattaki anlam arayışını olumlu sonuçlandıran bireylerin, anlamlı bir hayat sürmelerinin daha kolay olacağını söylemek yanlış olmaz.

Anlaşılabileceği üzere gerek din ve ona karşı oluşturulan tutum gerekse anlam arayışı kavramları insan hayatında belli bir role sahiptir. Şu halde bu iki kavram arasında bir ilişkinin olması da mümkündür. Zira ikisi de insan yaşamının içinde yer almaktadır. Zaten bu husustaki bazı çalışmalar incelendiğinde; dinin, insanın anlam arayışında önemli bir rol oynadığı, birçok insanın din ve inançla hayatına anlam yükleyebildiği ileri sürülmektedir (Yapıcı, 2007: 97; Aydın, 2009: 88). Aslında din, insanın bir dünya kurma ve yaşanabilir anlamlı bir hayata kavuşma çabasında öteden beri stratejik ve hayati bir rol oynar. Geçmişten günümüze din, insanların kendini aşarak anlam bulabileceği oldukça önemli bir sistemdir. O halde dini, hayatın anlamı sorusuna tutarlı cevaplar verebilen değerler sistemi olarak tasvir etmek mümkündür (Bahadır, 2000, 220). Böylece din, dünyadaki olayları izah etmede ve yerli yerine oturtmada kişiye büyük bir kolaylık sağlar (Batman, 2008: 12). Bu anlamda dinî kavramlar, sembol ve inanç sistemleri önemli birer anlam kaynağıdır. Bir başka ifade ile din, insanı kutsalla ilintilendiren bir anlam arayış alanıdır (Köse & Küçükcan, 2000: 71). Bu nedenledir ki din, anlamın ve anlamının başlıca kaynaklarından biri olarak kabul edilebilir.



Ancak burada önemli bir hususu belirtmekte fayda var ki, o da, her insanın dinle olan bağlantısı ve dine karşı tutumu aynı yönde olmamaktadır. Dolayısıyla insan, hayatını anlamlandırma çabasında iken, dine karşı oluşturduğu olumlu veya olumsuz tutumlar -ki bu durum farklı etkenlerle belirlenmektedir- bu iki kavram arasındaki ilişkinin niteliğini belirlemede önemli bir rol oynayacaktır.

İşte bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile hayattaki anlam düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır? sorusuna cevap aranmaktadır. Ayrıca araştırmada, bazı demografik değişkenlere göre üniversite öğrencilerinin dini tutum ile hayattaki anlam düzeyleri arasındaki ilişkiler de incelenmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

1. Kadınların dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları erkeklerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir.
2. İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir.
3. Yaşamının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları, yaşamının çoğunu kentte geçiren öğrencilerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir.
4. Ailesinin eğitim düzeyi daha düşük olan öğrencilerin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları, ailesinin eğitim düzeyi daha yüksek olan öğrencilerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir.
5. Dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin dini tutum düzeyleri yükseldikçe hayattaki anlam düzeyleri de yükselmektedir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Bartın Üniversitesi İslami İlimler, Eğitim ve Edebiyat Fakülteleri ile BESYO'da 2016-2017 eğitim-öğretim yılında kayıtlı bulunan öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini ise, Bartın Üniversitesi İslami İlimler (n=97), Eğitim (n=58) ve Edebiyat (n=51) Fakülteleri ile BESYO'da (n= 31) öğrenim gören öğrencilerden, tesadüfi yöntemle seçilmiş toplam 237 öğrenciden oluşmaktadır.

Bilgi Toplama Araçları



Verilerin toplanmasında, Kişisel Bilgi Anketi, Dini Tutum Ölçeği ile Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği uygulanmıştır.

1. Kişisel Bilgi Anketi:

Bu anket; cinsiyet, bölüm, yaşanan yer ve ailenin eğitim düzeyi olmak üzere dört değişkenden oluşmuştur. Araştırmada, öğrencilerin dini tutum ve hayattaki anlam düzeyleri üzerinde etkili olabileceği düşünülen bu değişkenler, soru haline getirilerek ankete konulmuştur.

2. Dini Tutum Ölçeği (DTÖ)

Ok (2011: 529-549) tarafından geliştirilen ölçek, bireylerin dinle ilgili bilişsel, davranışsal, duygusal ve Tanrıyla ilişki boyutlarını ölçmek için tasarlanmıştır. Likert tarzında hazırlanan ölçek, sıklık derecesine göre *hiç katılmıyorum*, *az katılıyorum*, *yarı yarıya katılıyorum*, *çoğuna katılıyorum*, *tamamına katılıyorum* şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılmaktadır. Dört faktörlü ölçeğin toplam varyansı açıklama yüzdesi 86; alfa katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur. Ölçek, 6 olumlu ve 2 olumsuz madde olmak üzere toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($8 \times 1 = 8$), en yüksek puan ise ($8 \times 5 = 40$)'tır. Yüksek puan, bireylerin yüksek dini tutum düzeyini, düşük puan ise, düşük dini tutum düzeyini ifade etmektedir.

3. Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği (HAAÖ)

Aydın, Kaya ve Peker (2015: 45-51) tarafından bireylerin hayatlarındaki anlam veya hayatı anlamlandırma düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği, likert tarzında hazırlanmıştır. Sıklık derecesine göre, *kesinlikle katılıyorum*, *katılıyorum*, *kararsızım*, *katılmıyorum* ve *kesinlikle katılmıyorum* şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılan ölçek, 11 olumlu ve 6 olumsuz madde olmak üzere toplam 17 maddeden oluşmaktadır. İki faktörden oluşan ölçeğin KMO değeri 0,93; tüm faktörlerinin toplam varyansı açıklama yüzdesi 55,27; Cronbach Alfa katsayısı 0,91; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,74 ve iki yarı test katsayısı 0,81 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ($17 \times 1 = 17$), en yüksek puan ise ($17 \times 5 = 85$)'tır. Yüksek puan, bireylerin hayatındaki yüksek anlam düzeyini, düşük puan ise düşük anlam düzeyini ifade etmektedir.

Bulguların Analizi

Anket ve ölçeklerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri, SPSS istatistik programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde frekans, t-testi, ANOVA ve korelasyon kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arası farkın önemli bulunduğu durumlarda, hangi gruplar arasında farkın önemli olduğuna ise, Tukey HSD testi ile bakılmıştır.

Bulgular



**Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin
İncelenmesi**

Araştırmanın bundan sonraki kısmında, ilk olarak değişkenler arasında tespit edilen analiz sonuçları tablolar halinde sunulacaktır. Daha sonra değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik farklı çalışmaların sırasıyla anlamlı ilişki tespit eden ve anlamlı ilişki tespit etmeyenleri sunulacaktır. Son olarak da, her hipotezle ilgili bulunan sonuç kendi başlığı altında değerlendirilecektir.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Dini Tutum ve Hayattaki Anlam Düzeyleri İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Değişken	Cinsiyet	n	%	$\bar{X}$	S	sd	t	p	Sonuç
Dini Tutum	Kadın	151	63,7	34,65	5,55	235	1,897	0,70	p>0,05
	Erkek	86	36,3	33,14	6,43				
Hayatın Anlamı	Kadın	151	63,7	67,89	9,28	235	2,536	0,02	p<0,05
	Erkek	86	36,3	64,23	12,79				

Cinsiyet bakımından, t-testi sonucuna göre, kız öğrencilerin (n=151) dini tutum puan ortalaması ($\bar{X}$ =34,65), erkek öğrencilerin (n=86) dini tutum puan ortalamasına ($\bar{X}$ =33,14) göre daha yüksek çıkmıştır ancak bu fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır [$t_{(235)}=1,897, p>0,05$]. Öte yandan, kız öğrencilerin (n=151) hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması ($\bar{X}$ =67,89) ise, erkek öğrencilerin (n=86) puan ortalamasından ($\bar{X}$ =64,23) daha yüksek bulunmuştur [$t_{(235)}=2,536, p>0,05$].

Bu sonuca göre, "kadınların dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları erkeklerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir" şeklinde kurulan hipotez dini tutum bakımından doğrulanmamıştır. Yani, dini tutum açısından kadınlar ve erkeklerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla cinsiyet değişkeni, dini tutumu anlamlı düzeyde etkileyen bir faktör değildir. Diğer yandan, hayattaki anlam düzeyleri açısından ise, kadın ve erkeklerin ortalama puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Dolayısıyla kadınların erkeklere göre hayatı daha anlamlı buldukları veya hayata daha fazla anlam yükledikleri söylenebilir.



Tablo 2: Bölüme Göre Öğrencilerin Dini Tutum ve Hayattaki Anlam Düzeyleri
İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Değişken	Bölüm	n	%	$\bar{X}$	S	Sonuç	Tukey HSD
Dini Tutum	İslami İlimler	97	40,9	36,15	3,60	F= 8,492 sd. 3/233 p= 0,000 p<0,001	İslami İlimler ile Edebiyat (p<0,05); İslami İlimler ile Eğitim (p<0,05) ve İslami İlimler ile BESYO (p<0,05)
	Edebiyat	51	21,5	32,41	6,01		
	Eğitim	58	24,5	33,67	7,42		
	BESYO	31	13,1	31,26	6,48		
	Toplam	237	100	34,10	5,92		
Hayatın Anlamı	İslami İlimler	97	40,9	69,24	10,54	F= 4,202 sd. 3/233 p= 0,006 p<0,01	İslami İlimler ile BESYO (p<0,05)
	Edebiyat	51	21,5	64,67	9,69		
	Eğitim	58	24,5	65,95	9,11		
	BESYO	31	13,1	62,48	14,20		
	Toplam	237	100	66,57	10,80		

Bölüm açısından, öğrencilerin dini tutum ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(3,233)}=4.202$, $p<0,001$]. İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalaması ($\bar{X}=36,15$) ile hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması ($\bar{X}=69,24$) diğer bölüm öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Dini tutum bakımından farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HSD) sonuçlarına göre; anlamlı farklılığın İslami İlimler-Edebiyat ($p<0,05$), İslami İlimler-Eğitim ($p<0,05$), İslami İlimler-BESYO ($p<0,05$) öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında önemli olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin hayatın anlamı ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda da anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(3,233)}=4.202$, $p<0,01$]. Hayattaki anlam düzeyi açısından ise, anlamlı farklılığın İslami İlimler-BESYO ($p<0,05$) öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında önemli olduğu görülmüştür.

Bu sonuç, "İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları, diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin dini tutum



Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir” hipotezini doğrulamaktadır. Ancak dini tutum açısından İslami İlimler ile diğer bütün bölüm grupları arasında anlamlı fark bulunmuşken; hayatın anlamı açısından sadece BESYO bölümü grubunun puan ortalamasıyla anlamlı bir fark bulunmuştur. Ama yine de, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, İslami İlimler öğrencilerinin hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması diğer bölüm grubu öğrencilerinin puan ortalamalarından, hipoteze paralel olarak, daha yüksek çıkmıştır (bkz. Tablo: 2).

Tablo 3: En Uzun Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Dini Tutum ve Hayattaki Anlam Düzeyleri İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Değişken	Yer	n	%	$\bar{X}$	S	sd	t	p	Sonuç
Dini Tutum	Kırsal	61	25,7	35,21	5,28	235	1,708	0,07	p>0,05
	Kent	176	74,3	33,72	6,09				
Hayatın Anlamı	Kırsal	61	25,7	69,08	9,65	235	2,126	0,02	p<0,05
	Kent	176	74,3	65,69	11,07				

En uzun yaşanan yer bakımından, t-testi sonucuna göre, yaşamlarının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin (n=61) dini tutum puan ortalaması ($\bar{X}$ =35,21), yaşamlarının çoğunu kentte geçiren öğrencilerin (n=176) dini tutum puan ortalamasına ($\bar{X}$ =33,72) göre daha yüksek çıkmıştır ancak bu fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır [$t_{(235)}=1.708, p>0,05$]. Öte yandan, yaşamlarının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin (n=61) hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması ($\bar{X}$ =69,08) ise, yaşamlarının çoğunu kentte geçiren öğrencilerin (n=176) puan ortalamasına ($\bar{X}$ =65,69) göre daha yüksek bulunmuş ve aradaki farkın anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür [$t_{(235)}=2.126, p<0,05$].

Bu sonuca göre, "yaşamının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları, yaşamının çoğunu kentte geçiren öğrencilerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir" şeklinde kurulan hipotez dini tutum bakımından doğrulanmamıştır. Yani, dini tutum açısından kırsalda yaşayanlarla kentte yaşayanların puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla yaşanan yerin öğrencilerin dini tutumu üzerinde anlamlı düzeyde ayrıştırıcı bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Diğer yandan, hayattaki anlam düzeyleri açısından ise, kırsal ve kentte yaşayanların ortalama puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Şu halde, "kırsalda yaşayanlar kentte yaşayanlara göre hayatı daha anlamlı bulmaktadır" yargısına varılabilir.



Tablo 4: Ailelerinin Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin Dini Tutum ve Hayattaki Anlam Düzeyleri İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Değişken	Ailenin Eğitim Düzeyi	n	%	$\bar{X}$	S	Sonuç	Scheffe
Dini Tutum	İlköğretim	104	43,9	35,13	5,02	F= 4,658 sd. 3/233 p= 0,004 p<0,05	İlköğretim ile Lise (p<0,05) ve İlköğretim ile Lisansüstü (p<0,05); Ön/Lisan ile Lisansüstü (p<0,05)
	Lise	82	34,6	32,91	6,80		
	Ön/Lisans	43	18,1	34,84	5,68		
	Lisansüstü	8	3,4	28,88	3,72		
	Toplam	237	100	34,10	5,92		
Hayatın Anlamı	İlköğretim	104	43,9	68,88	9,21	F= 2,924 sd. 3/233 p=0,035 p<0,05	İlköğretim ile Lise (p<0,05)
	Lise	82	34,6	64,68	9,94		
	Ön/Lisans	43	18,1	64,77	14,41		
	Lisansüstü	8	3,4	65,38	12,44		
	Toplam	237	100	66,57	10,80		

Öğrenci ailelerinin eğitim düzeyine göre, öğrencilerin dini tutum ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(3,233)}=4.658, p<0,05$]. Ailesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin dini tutum puan ortalaması ($\bar{X}=35,13$) ile hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması ($\bar{X}=68,88$) ailesi diğer öğrenim düzeyi gruplarında bulunan öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Dini tutum bakımından farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan çoklu karşılaştırma testi (Tukey HSD) sonuçlarına göre anlamlı farklılığın ilköğretim-lise ($p<0,05$), ilköğretim-lisansüstü ($p<0,05$) ile ön/lisans-lisansüstü öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında önemli olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin hayatın anlamı ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda da anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(3,233)}=2.924, p<0,05$]. Hayattaki anlam düzeyi açısından ise, anlamlı farklılığın ilköğretim ile lise ($p<0,05$) öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında önemli olduğu görülmüştür.



**Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin
İncelenmesi**

Bu sonuç, "ailesinin eğitim düzeyi daha düşük olan öğrencilerin dini tutum ile hayatın anlamı puan ortalamaları, ailesinin eğitim düzeyi daha yüksek olan öğrencilerin dini tutum ve hayatın anlamı puan ortalamalarına göre daha yüksektir" hipotezini kısmen doğrulamaktadır. Yani, ailesinin eğitim düzeyi ön/lisans olan öğrencilerin dini tutum puan ortalaması, ailesinin eğitim düzeyi lise olanlardan, hipoteze göre, daha düşük olması beklenirken daha yüksek çıkmıştır. Hayatın anlamı bakımından ise, ailesinin eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin puan ortalaması, hipoteze göre, önce düşük çıkmış ancak ailesinin eğitim düzeyi lise olan öğrenci grubundan sonra, yine ilgili hipoteze göre, daha düşük olması beklenirken, beklenenin aksine yükselmeye başlamıştır.

*Tablo 5: Öğrencilerin Dini Tutum İle Hayatın Anlam Ortalama Puanları
Arasındaki İlişki İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar*

Değişkenler	Hayatın Anlamı (n=237)	p
Dini Tutum (n=237)	r=0,336	0,000 P<0,001

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere, dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı ($r=0,336$; $p<0,01$) bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre; "dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin dini tutum düzeyleri yükseldikçe hayattaki anlam düzeyleri de yükselmektedir" şeklindeki hipotez doğrulanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada hem dini tutum ve hayatın anlamı arasında hem de bu iki değişkenle katılımcıların bazı özellikleri (cinsiyet, bölüm, yaşanan yer ve ailenin eğitim durumu vb.) arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre, dini tutum açısından, kız öğrencilerin ortalama puanları ile erkek öğrencilerin ortalama puanı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, dini tutum açısından iki grubun ayrışmadığını göstermektedir. Bu konuda çalışma yapan Apaydın (2001: 122), Apaydın (1999: 228), Arslan (2008: 141), Arı (2005: 53) ve Pehlivan (2002: 58) konuyla ilgili olarak yaptıkları çalışmalarında, erkeklerin dini tutum puan ortalamasının kadınların puan ortalamasından daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Öte yandan, eldeki bu çalışmanın sonuçlarına paralel olarak iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Kontbay (2005: 50), Sarıçam & Güven (2012: 579), Sain (2014: 86), Boyar (2012: 42), Oluğ (2011: 51) ve Kavas (2013: 11), kız ve



erkeklerin dini tutum ortalama puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemişlerdir.

Hayatın anlamı bakımından ise, kız öğrencilerin hayattaki anlam düzeyi ortalama puanı, erkeklerin ortalama puanından daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, hayatın anlamı açısından iki grubun ayrıştığını, kadınların erkeklere göre hayatı daha anlamlı bulduğunu ya da yaşamlarını daha iyi anlamlandırdıklarını göstermektedir. Hayatın anlamı ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyle ilgili yaptıkları çalışmalarda; Aydın (2016: 130), Beutel & Marini (1995: 444), Molasso (2006: 4), Schnell (2009: 494) ve Kırac (2013: 176) kadınların hayattaki anlam düzeyinin erkeklerin hayattaki anlam düzeyinden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bunlarla birlikte Ayten (2013: 19), kadınların hayat memnuniyeti düzeyinin, erkeklerin hayat memnuniyeti düzeyinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Onların elde ettiği bu sonuçlar, eldeki bu çalışmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki; kadınlar lehine sonuç bulun çalışmalar gibi erkekler lehine sonuç bulun çalışmalar da vardır. Örneğin Hedberg, Gustafson & Brulin (2010: 219, 223), Reker & Cousins (1979: 90), Krause, Broderick & Broyles (2004: 86) tarafından yapılan araştırmalarda, erkeklerin hayattaki anlam düzeyi kadınların hayattaki anlam düzeyinden daha yüksek bulunmuştur. Öte yandan, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığını gösteren çalışmalar da vardır. Yüksel (2013: 91), Yüksel (2012: 83), Steger & diğerleri (2006: 86), Demirbaş (2010: 58-59), Ardelt (2003: 67), DeWitz (2004: 20), Meier & Edwards (1974: 385), Francis & Hills (2008: 7) gibi araştırmacılar, konuyla ilgili çalışmalarında hayatın anlamı ile cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit etmemişlerdir. Bu durumda, cinsiyet değişkeni ile hayatın anlamı arasındaki ilişkinin her zaman tek yönlü olmadığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, kadınların daha yüksek anlam düzeyine sahip olması şeklinde bir sonucun çıkmasında, onların eskiye göre sosyal hayatta daha fazla yer almaları, öğrenim düzeylerinin yükselmesi, sosyal yaşamda erkeklerle benzer statülere kavuşmaları, sosyal baskıdan belli ölçüde kurtulmuş olmaları gibi faktörlerin etkisi olmuş olabilir. Ayrıca kızların hayatındaki bu değişimlere karşın erkeklerin genel itibarıyla hala eski konumlarında kalmaları da bir diğer neden olarak ifade edilebilir.

Bölüm değişkenine göre, dini tutum açısından, grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ve bu fark İslami İlimler fakültesi öğrencilerinin ortalama puanı ile diğer bölüm öğrencilerinin ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Bu sonuç, İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dine karşı olan olumlu tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.



Bu konuda benzer bir çalışma yapan Apaydın (2001: 112-113), İlahiyat Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin dini tutum (genel) ortalama puanının diğer fakültelerde okuyan öğrencilerin ortalama puanlarından daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yine Ferşadoğlu (2013: 64), benzer bir çalışmada İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin ve dini hassasiyetlerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Hayta (2000: 502) ve Doğan'a (2010: 115)'a göre, sonuçların bu şekilde çıkmasında alınan din eğitiminin büyük rolü vardır.

İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalamasının diğer fakülte öğrencilerinin puan ortalamalarına göre daha yüksek çıkmasında, din eğitimiyle daha çok içli dışlı olmalarının etkisi olabilir. Genel itibariyle, din eğitimiyle daha aileden başlamak üzere çok daha fazla ilişki halinde olan İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini tutum açısından daha yüksek puan almaları doğaldır. Ancak bu, diğer fakülte öğrencilerinin dine karşı olumsuz tutum içinde oldukları anlamına gelmemelidir. Sadece olumlu olan tutumlarının güç derecesinin daha düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Sonuçlara hayatın anlamı açısından bakıldığında ise, İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin puan ortalamasının diğer bölüm öğrencilerinin puan ortalamalarına göre yüksek olmasında yine bizzat dinin bir anlam kaynağı olmasının etkisi olmuş olabilir (Aydın, 2016: 35-39). Zira diğer anlam kaynaklarının (bir meslek sahibi olmaya çalışma, bir işle meşgul olma, üniversite okuyor olma vb.) yanı sıra, din eğitimiyle daha çok iç içe olmak da onlara ekstra bir anlam kaynağı sunmuş olabilir. Çünkü dine karşı geliştirilen güçlü tutumları, onları hayatın zorluklarıyla baş etmede, zorluklara bile anlam yüklemeye diğer bölüm öğrencilerine göre daha fazla katkı sunmuş olabilir.

Yaşanılan yer değişkenine göre, dini tutum açısından, grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç, öğrencilerin dini tutumlarının yüksek veya düşük olmasında yaşadıkları yerin anlamlı düzeyde etkili olmadığını göstermektedir. Konuyla ilgili benzer çalışmalar yapan Apaydın (2001: 127) ve Ferşadoğlu (2013: 65) da, köyde yaşayanların dini tutum puan ortalamasının diğer yerlerde yaşayanların ortalama puanlarına göre daha yüksek ve olumlu olduğunu tespit etmişlerdir. Apaydın ve Ferşadoğlu'nun bulgularının aksine Toman (2015: 155), en düşük dini duygu düzeyine sahip olan öğretmenlerin kasabada ve en yüksek dini duygu düzeyine sahip olan öğretmenlerin ise şehirde yaşayanlar olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan; Kontbay (2005: 54) ve Boyar (2012: 56) iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir.

Hayatın anlamı ile yaşanılan yer değişkeni arasındaki ilişkiye gelince; Aydın (2016: 148), kasabada yaşayanların hayattaki anlam düzeyi puan ortalamasının şehir ve büyük şehirde yaşayanların ortalama puanlarından



daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan, konuyla ilgili yaptıkları benzer çalışmalarda Molasso (2006: 17, 20) iki değişken arasında ve Ayten (2013: 22) de yaşam memnuniyeti (anlamli hayat bakımından önemli bir faktör) ile yaşanan yer arasında anlamli bir ilişki tespit etmemişlerdir.

Bu çalışmada, dini tutum açısından, yaşamlarının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin ortalama puanı ile kentte geçiren öğrencilerin ortalama puanı arasında anlamli bir fark bulunmamıştır. Yani, dini tutum açısından iki grubun ayrışmadığını göstermektedir. Bu sonuç, eldeki çalışmanın iki değişken arasında anlamli ilişki bulmayan çalışmalara paralellik gösterdiğini; ancak iki değişken arasında anlamli ilişki bulan çalışmalardan ayrıldığını göstermektedir.

Hayatın anlamı bakımından ise, hayatının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerde birincil ilişkilerin ve samimi hayat tarzı anlayışının daha yüksek olması, aşırı bireyselleşmenin yaşamlarının çoğunu kentte geçirenlere göre daha az olması, onlara daha anlamli bir hayat sunmuş olabilir. Ayrıca kırsaldan gelen öğrenciler, hayatın anlamını felsefi düzeyde sorgulamaktan çok “nasıl daha iyi bir iş kurarım?”, “nasıl daha iyi bir aile düzenine sahip olurum?” gibi daha yüzeysel ve pratik bir yaşam doğrultusunda kendilerine bir yön çizmeye çalışmış olmaları da sonucun bu yönde çıkmasında etkili olmuş olabilir.

Ailenin eğitim düzeyi değişkenine göre, dini tutum açısından, grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamli bulunmuştur ve bu farkın, ailesinin eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin ortalama puanı ile ailesinin eğitim düzeyi lise ve lisansüstü olan öğrencilerin ortalama puanları arasındaki fark ve ailesinin eğitim düzeyi ön/lisans olan öğrencilerin ortalama puanı ile ailesinin eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrencilerin ortalama puanı arasındaki farktan kaynaklanmıştır. Bu sonuç, ailenin eğitim düzeyinin öğrencilerin dini tutumlarını her zaman düşükten yükseğe doğru olmasa da alçalıp yükselen bir tarzda etkilediğini göstermektedir. Ancak yine de en yüksek dini tutum puan ortalamasına ailesinin eğitim seviyesi en düşük olan öğrencilerin ulaşması buna karşın, en düşük dini tutum puan ortalamasına ailesinin eğitim seviyesi en yüksek olan öğrencilerin sahip olması ailenin eğitim düzeyi ile dine olan olumlu tutum veya meyil arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu kanısını uyandırmaktadır.

Bu konuda çalışma yapan Apaydın (2001: 136-139) ve Pehlivan (2002: 62-63) iki değişken arasında anlamli ilişki bulmuş ve ailelerin eğitim düzeylerinin yükselmesiyle dini tutum düzeylerinin düştüğünü tespit etmişlerdir. Bunların aksine Oluğ (2011: 56-57), anne-babanın eğitim düzeyinin yükselmesiyle inanç puanlarının da yükseldiğini bulmuştur. Diğer yandan; Boyar (2012: 48,50), Toman (2015: 149) ve Kontbay (2005: 56,57), hem anne hem de babaların eğitim düzeyi ile dini tutum ve onun duygu boyutu arasında anlamli ilişki tespit etmemiştir. Dolayısıyla bu konudaki sonuçların



tek yönlü olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Anlaşılan o ki, öğrencilerin dini tutumları başka faktörlerden de etkilenmektedir.

Bu çalışmada, dini tutum açısından, ailesinin öğrenim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin puan ortalaması diğer grupların ortalama puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Puan ortalamaları (ön/lisans hariç) ailelerin eğitim düzeyi yükseldikçe düşmektedir. Ailelerin eğitim düzeyinin yükselmesi ekonomik olarak da rahatlamayı beraberinde getirebilir. Bu rahatlama dine meyilden çok dünyevi bir yaşama yönelmeyi beraberinde getirmiş olabilir. Ayrıca eğitim seviyesi düşük olan aileler, çocuklarını modern çağın şartlarına göre değil de, daha çok geleneksel ve dini kurallara göre eğitmiş olmaları bu sonuçta etkili olmuş olabilir. Zaten bu tür ailelerin genel itibarıyla kırsalda veya kentlerin merkezlerinden ziyade kıyılarında yaşadığını söylemek mümkündür. Zira bakıldığında, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, kırsaldaki öğrencilerin dini tutum puan ortalamasının kentteki öğrencilerin ortalama puanına göre daha yüksek olduğu tespit edilmişti (bkz. Tablo: 3).

Hayatın anlamı bakımından ise, ailesinin öğrenim düzeyi -ki gruplar içinde en düşük öğrenim düzeyini ifade etmektedir- ilköğretim olan öğrencilerin puan ortalaması, diğer bütün grupların puan ortalamalarına göre daha yüksektir. Ancak bu durum lise düzeyinden sonra değişmekte ve eğitim düzeyi yükseldikçe hayattaki anlam düzeyi puan ortalamaları da yükselmektedir. Dolayısıyla sadece ailesinin eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin ortalama puanı bakımından iki değişken arasında negatif bir ilişkinin varlığı söylenebilirken; diğer grupların ortalama puanları bakımından iki değişken arasında pozitif yönde bir ilişkinin (hipotezin aksine) olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak, hayatın anlamlandırılmasında ailenin eğitim düzeyinin etkisinin tek yönlü olmadığı, başka etkenler tarafından da etkilenmiş olabileceği söylenebilir.

Dini tutum ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiye gelince; dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç öğrencilerin dine karşı olumlu tutumlarının artmasıyla hayattaki anlam düzeylerinin de arttığını göstermektedir.

Din, anlam arayışında önemli bir rol oynar. Birçok insan din ve inançla hayatına anlam yükleyebilmektedir (Yapıcı, 2007: 97; Aydın, 2009: 88). Aslında din, insanın bir dünya kurma ve yaşanabilir anlamlı bir hayata kavuşma çabasında öteden beri stratejik ve hayati bir rol oynar. Geçmişten günümüze din, insanların kendini aşarak anlam bulabileceği oldukça önemli bir sistemdir. O halde dini, hayatın anlamı sorusuna tutarlı cevaplar verebilen değerler sistemi olarak tasvir etmek mümkündür (Bahadır, 2000: 220). Bu nedenledir ki din, anlamın ve anlamamanın başlıca kaynaklarından biri olarak kabul edilebilir.



Yapılan çalışmalar göstermektedir ki dinî inançlar; fedakârlık, sabır, mücadele ve umut duygularını canlı tutarak çekilen acıları hafifletmekte, böylece umutsuzluk duygusuna karşı koruyucu bir işlev üstlenerek yaşama arzusunu kuvvetlendirmektedir (Batman, 2008: 15; ayrıca bkz. Karakaş & Koç, 2014: 575; Karakaş, 2016: 2750). Örneğin, ABD’de 2000’den fazla insana niçin dindar oldukları sorulduğu zaman onlar: “Din hayatımıza anlam katıyor.” cevabını vermişlerdir (Karaca, 2006: 482). Yani eğer dinî temelli bir anlam arayışı devreye girerse, onun vereceği güç sayesinde kişi çevresindeki olumsuz şartları yenme mücadelesine girişebilir. Bu da, onun hem kendi hakkında hem de çevre üzerinde belli bir bilgiye ulaşarak farkındalık duygusu kazanmasına katkı sunabilir. Yani insan, başına gelen bir olayı anlamlandırınca yaşadığı boşluktan kendisini çekip çıkaracak bir motivasyonla kendi hayatını yönlendirme olanağına sahip olacaktır. Zira başa gelen felaketlere dinî bir anlam yükleme ya da en azından bu felaketleri bazı dinî motif ve referanslarla açıklamaya çalışma hem gündelik problemlerle hem de varoluşsal kaygılarla başa çıkmada olumlu etkiler yapma potansiyeli taşımaktadır (Köse & Küçükcan, 2000: 15-18; Bahadır, 2002: 152).

Bununla birlikte din ile hayatın anlamı veya anlam arayışı arasındaki ilişki elbette bazı düşünürlerin ilgisini çekmiş ve onların bu konuda araştırmalar yapmalarına imkân sağlamıştır. Örneğin Pargament (1980: 204-205); dini, kutsal ile bağlantılı yollar içerisinde köklü bir anlam arayışı olarak tanımlar. Ona göre, insanlar yaşamları boyunca bir anlam arayışı içerisinde oldukları ve din dışı anlam kaynaklarına ulaşabilinse de bunlardan hiçbirinin sunduğu güçlü ve bağlayıcı referanslara sahip değildir. Bu noktada dinin en büyük avantajı, anlam referanslarını hazır olarak ortaya koyması ve bunlara aşkın bir karakter kazandırmasıdır (akt: Bahadır, 2000: 220).

Benzer şekilde Ritzema, Pargament ve Sullivan, Gorsuch ve Smith ile Spilka gibi araştırmacılar yaptıkları çalışmaların bulgularına dayanarak dini, geniş ölçülü bir “anlam sistemi” olarak tanımlamışlardır (akt: Bahadır, 2000: 215). Bugünün modern insanı bile sevgi, bağlanma, kendini adama gibi pek çok konuda büyük bir özlem içerisinde. Aynı zamanda bu insanlar, anlamlı bir hayat ihtiyacı da duymaktadırlar (Fizzotti, 1995: 132-133’den akt: Bahadır, 2000: 220). Özellikle her türlü imkâna sahip olmalarına rağmen kültürel yozlaşma ve değer kaybından kurtulamayan günümüz modern insanı, geçmişte kaybettiği dinî temellere yeniden yönelmeyi ya da yeni dinî temeller hazırlamayı tercih etmektedir (Bahadır, 2000: 220).

Köse & Küçükcan (2000: 71), dinî inançların, inanan insanlara bir bakış açısı ve yaklaşım biçimi kazandırdığını ve dolayısıyla insanlar için önemli birer anlam kaynağı olduğunu ifade etmektedir (ayrıca bkz. Kartopu, 2013: 81). Kırac’a göre (2013: 175), bireyler için dinî inançlar, bireyin hayata anlam vermesinde önemli bir faktördür. Bu bilgilerden hareket edildiğinde dinî inanç ve değerlerin, insan hayatına anlam kazandıran temel faktörlerden



olduğu söylenebilir (Fromm, 1995: 67). Bu bakımdan, inançların genellikle hayatın zorluklarını yenmeye yarayan anlamlara sahip olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz (Kula, 2002: 241). Örneğin kişi karşılaştığı zor durumlarda yaratıcısına yönelerek kendini rahatlatılabilirken; aksi takdirde maddi ve manevi yıkıcı olaylarla kolayca baş edememektedir. Netice itibarıyla dinî sistemler, kişilere yaşadıkları olayları açıklamada (Cengil, 2003: 147; Kula, 2006: 83) dolayısıyla kişilerin daha anlamlı bir hayat sürmelerine önemli katkılar sunmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürüdür ki, hayatın anlamını arayan birçok insanın dine yöneldiği gözlenmektedir. Çünkü bir anlam sistemi olarak din, bireylere dünyayı anlamada yardımcı olduğu gibi onların bazı olaylara ilişkin tahminlerde bulunmalarına, olayları denetim altında bulundurma duygusu edinmelerine ve nihayet özsaygılarını korumalarına katkıda bulunur (Köse & Küçükcan, 2000: 71).

Bunların aksine Ağılkaya (2010: 190,195), yaptığı bir çalışmada, “yaşamı anlamlandırmada dini referanslar kullanılıyor mu”? sorusuna katılımcıların %71 'inin kullanmadığını, %29'unun ise, kullandığını saptamıştır. Ona göre, dini inancı bulunanların (16 kişi) ancak altısının hayatı anlamlandırmada dinin etkisinin görülmekte; bu da örneklemin çoğunluğunun hayatında din mefhumunun belirleyici olmadığını göstermektedir. Ayrıca o, katılımcıların gerek inanç sahibi olmalarının, gerekse intiharın günah olduğunu düşünmelerinin, intihar eylemlerine engel teşkil etmediğini ifade etmiştir. Ona göre bu durum, Woodruffun "birey için psikolojik olarak önemli olan tutumlar ile bireyin değerlerini oluşturmada başarılı olamamış, yüzeysel kalmış ve motivasyon düzeyine nüfuz edememiş tutumlar" şeklindeki iki tür dini tutumun ayırt edilmesi gerektiği düşüncesini destekler görünmektedir.

Bu çalışmada iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin çıkmasında, yukarıdaki çalışmalarda da ifade edildiği gibi, dinin hayatı anlamlandırmada başlı başına bir anlam kaynağı olmasının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Din, hem diğer anlam kaynaklarına destek vermekte hem de insanlar diğer anlam kaynaklarını kaybettiğinde dine yaslanabilmektedirler. Dolayısıyla dine karşı olumlu tutumların yüksek olması bireylerin hayatlarında daha fazla anlam bulmalarına katkı sağlamış olabilir.

Kaynakça

Ağılkaya, Zuhale, “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerinde Empirik Bir Araştırma”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, (2010): 173-202.



- Akıncı, Âdem, "Hayata Anlam Vermede Dini Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü", *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9, (2005): 7-24.
- Alston, William P., "Din", çev. Günay Tümer, *AÜİFD* 18, 1, (1970): 163-176.
- Apaydın, Halil, "Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi", Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Apaydın, Halil, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yasaklarla İlgili Tutumları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (11), (1999): 217-238.
- Ardelt, Monika, "Effects of Religion and Purpose in Life on Elders' Subjective Well-being and Attitudes Toward Death", *Journal of Religious Gerontology* 14/4, (2003): 55-77.
- Arı, Aydoğın, "Sınava Hazırlık Sürecinde öne Çıkan Psikolojik Davranışlar ve Dini Tutumlar", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Arslan, Hasan, "Dini Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1), (2009): 77-96.
- Arslan, Hasan, "Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Aydın, Ali Rıza, "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3, (2009): 87-99.
- Aydın, Cüneyd ve Mevlüt Kaya, Hüseyin Peker, "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, (2015): 39-55.
- Aydın, Cüneyd, *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları*, Ankara: Araştırma, 2016.
- Aydın, M. Şevki, "Bireyin Anlam Arayışı ve Din Eğitimi" *Diyanet Aylık Dergisi* 221, erişim tarihi: 07.04.2017, <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/default.asp?id=34373&page=haber>.
- Ayten, Ali, "Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/3, (2013): 7-31.
- Bahadır, Abdülkerim, "Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, (2000): 185-230.
- Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Batman, Elif, "Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.



- Beutel, Ann M. ve Margaret Mooney Marini, "Gender and Values", *American Sociological Review* 60/3, (1995): 436-448.
- Boyar, Gülşah, "Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Kahramanmaraş Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Cengil, Muammer, "Depresyonu Önlemede Dini İnancın Koruyucu Rolü", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* III, 2, (2003): 129-152.
- Demirbaş, Nur, "Yaşamda Anlam ve Yılmazlık", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- DeWitz, S. Joseph, "Exploring the Relationship between Self-efficacy Beliefs and Purpose in Life", Doktora Tezi, The Ohio State University, 2004.
- Doğan, Şahin, "Dini Tutumların Oluşmasına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler", *Toplum Bilimleri Dergisi* 4 (8), (2010): 107-126.
- Dökmen, Üstün, *Yarına Kim Kalacak, Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak, Gelişmek, Uzlaşmak*, İstanbul: Sistem Yayınları, 2000.
- Eagleton, Terry, *Hayatın Anlamı*, çev. Kutlu Tunca, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Ferşadoğlu, Saliha, "15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Francis, Leslie J. ve Peter R Hills, "The Development of the Meaning in Life Index (MILI) and Its Relationship with Personality and Religious Behaviours and Beliefs among UK Undergraduate Students", *Mental Health, Religion & Culture* 11, (2008): 1-15.
- Fromm, Eric *Erdem ve Mutluluk* çev. Ayda Yörükan, Ankara: İşbankası Kültür Yayınları, 1995.
- Hayta, Akif, "U. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, 9, (2000): 487-505.
- Hedberg, Pia ve Yngve Gustafson, Christine Brulin, "Purpose in Life among Men and Women Aged 85 Years and Older", *J. Aging and Human Development* 70/3, (2010): 213-229.
- Karaca, Faruk, "Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma (Farklı Kader Algılarının Psikoterapik Değeri Üzerine)", *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/3, (2006): 479-489.



- Karakaş, A.C., "Belediye Çalışanlarında Sabır Tutumunun Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi (Sakarya İli Örneği)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8, (2016): 2742-2757.
- Karakaş, A.C. ve M. Koç, "Stresle Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma yöntemleri Arasındaki İlişkinin çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/3, (2014): 569-590.
- Kartopu, Saffet, "Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3, (2013/2): 67-90.
- Kartopu, Saffet, "Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Kavas, Erkan, "Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum", *Akademik Bakış Dergisi* 38, (2013): 1-20.
- Kavas, Erkan, "Dini Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37, (2013): 143-168.
- Kıraç, Ferdi, "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu", *Mukaddime* 7, (2013): 165-177.
- Kontbay, Semra, "Psiko-sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dini Tutumları", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Köse, Ali ve Talip Küçükcan, *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, Ankara: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Krause, J. S. ve L. E. Broderick, J. Broyles, "Subjective Well-being among African-Americans with Spinal Cord Injury: An Exploratory Study between Men and Women", *NeuroRehabilitation* 19, (2004): 81-89.
- Kula, Naci, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, (2002): 234-255.
- Kula, Naci, "İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevî Destegın Önemi (Deprem ve Bedensel Engellilik Örneği)", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* VI, 2, (2006): 73-94.
- Meier, Augustine ve Henry Edwards, "Purpose-in-Life Test: Age and Sex Differences", *Journal of Clinical Psychology* 30, (1974): 384-386.
- Molasso, William R., "Exploring Frankl's Purpose in Life with College Students", *Journal of College & Character* VII/1, (2006): 1-10.
- Molasso, William R., "Measuring a Student's Sense of Purpose in Life", *Michigan Journal of College Student Development* 12/1, (2006): 15-24.



Ok, Üzeyir, “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8, 2, (2011): 529-549.

Oluğ, Fatma, “Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum ve Davranışlar (Sakarya Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Pehlivan, Özlem, “Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne-Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000.

Reker, Gary T. ve J. B. Cousins, “Factor Structure, Construct Validity and Reliability of the Seeking of Noetic Goals (SONG) and Purpose in Life (PIL) Tests”, *Journal of Clinical Psychology* 35/1, (1979): 85-91.

Sain, Mehmet, “Diyanet İhtisas Kursiyerlerinin Felsefe ve Din Bilimleri Derslerine Yönelik Tutumları İle Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Sarıçam, Hakan ve Metin Güven, “Özgüven ve Dini Tutum”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, 7, (2012): 573-586.

Schnell, Tatjana, “The Sources of Meaning and Meaning in Life Questionnaire (Some): Relations to Demographics and Well-being”, *The Journal of Positive Psychology* 4/6, (2009): 483-499.

Steger, Michael F. v.d.gr., “The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the Presence of and Search for Meaning in Life”, *Journal of Counseling Psychology* 53/1, (2006): 80-93.

Toman, Hasan, “Liselerde Çalışan Öğretmenlerin Dini Tutumları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Tümer, Günay, “Din”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, c. 9, s. 312-320.

Yalom, Irvin, *Varoluşçu Psikoterapi*, çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.

Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Yayınları, 2007.

Yüksel, Ruşen, “Genç Yetişkinlerde Aşk Tutumları ve Yaşamın Anlamı”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Yüksel, Ruşen, “Genç Yetişkinlerde Yaşamın Anlamı”, *Sakarya University Journal of Education* 2/2, (2012): 79-91.

